

РЕЦЕНЗИЯ

на дисертацията за получаване на научната степен „доктор на науките“ от доц. Ангел Г. Ангелов на тема „Лингвистични права на човека и социална отговорност в Европа, на Балканите и в България“

Представеният дисертационен труд е преминал през всички предписани от Закона етапи на обсъждане и е препоръчан от Катедрата за български език на Факултета по славянски филологии за защита. Намирам за много актуална темата и особено специфичните подходи и информационни източници, послужили за основа на съдържателната дисертационна работа.

Може би за първи път в нашата лингвистична литература доц. Ангелов започва една дискусия – това е обсъждане на т.нар. екологичен подход при триадата човек-природа-естествен език. В гл.1 са поставени и изходните съждения за езиковото разнообразие, за жизнената среда и езика, за екологичните идеи и тяхното разполагане на фона на езиковото планиране и езиковите национални, наднационални и континентални конфликти.

По този начин се поставят основите, на наша - национална почва, за дискусия около произхода на естествените езици, за семиотичната парадигма и нейното място в еволюционната теория, във философията на езика и в когнитивната лингвистика, които не от вчера са започнали и търсят пътища и отговори. Отговори, които все още не са завършващи, обобщаващи или дефинитивни. За мен нещата започват разбира се след написаното от Хумболт, а и едновременно с него от Русо, та чак до естественото им продължение през 30-те години на миналия век от Бюлер, в знаменитата му „Езикова теория“.

Това са маркерите и те формират цялото направление, където Ангелов добросъвестно започва да събира елемент по елемент, сведение след сведение, описание на исторически езикови съдби, за да постулира своята научна теза. Тук той ще вгради и Сепир, след него Бенвенист и Хауген - за да представи и нашите автори, които не по-малко значимо и съдържателно са писали (напр. Касабов).

Все пак Ангелов търси началото на еколингвистичната парадигма в емблематични изследвания и в забележителни автори – поставя и противопоставянето когнитивно/интуитивно, което е толкова важно и значимо в еволютивния път на езика, че днес вече се говори и за обърната или обратна еволюция. Това не е просто дисолуция или разпад/регресия, а една промяна в по-прости форми, а и в някакъв смисъл, връщане или постигане на по-елементарни, но по-добре работещи необходими състояния. Примерите (информация от преди седмица) са за биологични видове, разработили сетивност по-елементарна, но единствено необходимата в определен стадий от състоянието си – напр. човекът от Неандертал.

Така авторът достига и до т.нар. биокултурални ниши на човешките общности, процес за който е писано много, но процес, продължаващ и днес; – едва ли трябва да припомням за езиковото многообразие в африканския континент, за езиковата интерполация и екстраполация. Каквото и езиково планиране да се прилага или предполага – днес на тази лингвистична реалия се извършва поредното езиково формиране. Имах удоволствието да разговарям с водещия африканист във Федералната република – проф. Ибришимов, който има добрината да ме посвети в някои от азбучните истини на езиковото състояние там, за да оценя колко всичко е трудно и не по силите на етносите и на нациите, доколкото ги има на черния континент, за да стигнем до раждането на езиците, дотолкова национални, а не регионални или диалектни образувания.

В този смисъл, появата на труда на доц. Ангелов идва във време, когато в Европа е започнал еволютивен процес, в смисъла представен вече по-горе – на Балканите, с непрекъснатата поява на нови и нови езици, обявявани за национални; още в Европа, напр. с обявяването на люксембургския език за национален, с изисквания за неговото общоевропейско признаване и зачитане, с езиковите войни в Белгия, Испания и на Балканите. С волунтаристичното признаване на правото за преподаване и изучаване на майчиния език в повечето страни на Северна Европа, с даване на възможности за изучаване на ромски, африкански диалекти и пр., от политическите и икономическите заселници в тази част на Европа. Така и аз, както и Ангелов, повтаряме реторичния въпрос на Русо: „чужденци – по кое право и по кой закон“?

Дисертантът сочи логически преминаването от социоллингвистичните към общочовешките – еколингвистични състояния. Разбира се това не се отнася до

написаната наскоро и от наши лингвисти „Бяла книга за езиците”, тъй като засяга т.нар. дигитална смърт на езиците, говорени и писани от малки общности и народи, или пък от изоставащите в компютърно/дигитално отношение лингвистики.

Естествено в описанието се стига до мястото на езика в идеологическите борби, в националните самоопределения и във властовите ресурси, където владенето или налагането на един език или повече езици – каквато е и европейската директива, води до противоречия и нерегламентирани преимущества. Само ще припомня, че днес в Македонския (FJROM) парламент, се говорят три езика, и преимущество имат говорещите два майчини/бащини езика депутати-албанци, докато славяноезичните страдат от незнание... Докога ли – докато им разделят републиката! Точно такива и в такава последователност вървят и разсъжденията на доц. Ангелов. Разбирате, че аз вземам отношение по тези – когнитивни, биологични и етнически проблеми, по особеностите на моето научно битие. Работих дълго време `езикът в развитие и разпад`, за да кажа, че не става дума за развитие, а за промяна и преминаване от едно в друго когнитивно състояние. След това като представител на България в Европейската федерация на институциите за национални езици – EFNIL, пет години вземах участие във формулирането и защитаването на новите европейски правила и изисквания по темата (вж. публикуваните и в интернет материали на организацията).

Намирам за напълно актуални и аргументирани разсъжденията на автора, както и научно съдържателната последователност, в която той представя и определя проблемите. Тук всички европейски и наднационални харти за човешки права, за защита на собствеността и правото за език и езикова култура – са старателно описани и представени. Особено място е отделено на т.нар. езикови идеологии, където отново и отново виждаме миналото в извървяния път, настоящето – в безкрайната днешна дивергенция на езиците, а и непредсказуемото ни бъдеще, паневропеизмите, метаязиковите теории за конвергенцията и за надмощието на английския език. Така се възвисява екодискурса и се припомнят писанията, особено на немския философ Вюленвебер, чиито идеи са продиктувани от невробиолога и неврохирурга Вюленвебер, шеф на Бонската неврохирургия и един от водещите интелектуалци на Германия (двамата са братя).

Стигаме така и до индивидуалните и колективните права, където е и мястото на нашата – национална позиция за предоминиране на индивидуалните права, без повече дискусия! Тук с много познаване на материята Ангелов показва и мястото на лингвиста в изначалните политически борби на Балканите!

Следват правилните описания на език, разновидност, индексът на Фишман за застрашените езици, за глобализацията и за застрашените еко-езикови системи, за да се изрекат и страшните истини за `новия езиков ред`, за практиките на някои езикови империи, нямам предвид само американската, но и френската, испанската и пр., всяка със своите проблеми и нерешени въпроси. Какво да кажем за нашата ситуация – където има пропуски, нихилизъм и болшевизъм, а и безпаричие! Отлично впечатление оставя работата след навлизането в балканската проблематика, където с познание и вещина доц. Ангелов не само припомня известните неща, но и съобщава малко познати факти от гръцката и албанската езикова практика, а аз добре познавам технологията на изгорената земя, където всичко българско е изгорено и преместено на стотици километри от родните домове, а днес тихо някой едва да смее да признае, че може да говори български...

Проблемът за балканските малцинства и за езиковите практики в националните и федеративните балкански образувания са следващата дискусийна тема на дисертацията, където формирането на държавите, с малки изключения, е ставало не по обективен път. Европейската и балканската политика е добре позната и днес може да бъде назовавана, колкото на някого това да не му харесва. В морето от исторически факти, политически завери и наднационални пактове, където и ние наследихме греховете на предците си, националните езици наистина имат своята екопозиция и тъкмо тя е дискусийното начало и аналитичният край на този труд!

Непрекъснатото преформатиране, ако мога така да нарека промените в книжовната българска норма, в диалектното многообразие по нашите земи, определено като нивелация, като загуба на личната именна система, като отказ от родови имена и понятия – ето еколингвистичната ситуация, която подробно е описана в работата и която наред със зададените въпроси, са посочени и много отговори.

Накрая – приносите на този широкомащабен и изчерпателен труд:

- приемам, че авторът въвежда еколингвистиката като терминологично понятие и като основа за нова научна област;
- приемам разсъжденията за биологичните основания и Дарвиновата теория, която остава недоказана като претенция, в обосноваването на еволюционна езикова парадигма;
- намирам за оригинални разсъжденията за лингвистичните права на човека, либералната теория за човешките и езиковите права, както и най-новите разсъждения около отношенията език/власт/индивидуална свобода и социалната отговорност;
- авторът показва завидна осведоменост когато анализира нормите, предписанията и езиковия инструментариум в практиките на европейските институции;
- намерен е изход чрез създаването на нов термин, разположен по средата на глобалното и локалното, с оглед на балканската, и не само тя, езикова ситуация;
- описани са и професионално са анализирани българските езикови практики и е направен дискурсен анализ на текстове, претендиращи да бъдат екологични по отношение на езика;
- не мога да приема, това е и въпрос на езиковедска школа, обучение и вяра в менторите, твърдението за езикова нивелация, и то по начин, описван досега от видни поддържници на социолингвистичните направления.

Като цяло, трудът е завършен и достоен със своята терминологична претенция, като показва един огромен по своята съдържателност и информация извървян път.

Предлагам моята висока оценка и се надявам тя да бъде потвърдена от останалите членове на научното жури.

София, 29.03. 2013 г.

рецензира:

(проф. д-р Васил Райнов д.б.н.)